

Міністерство освіти і науки України  
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича  
Філологічний факультет  
Кафедра сучасної української мови

**ВИФОРМУВАННЯ ВМІНЬ І НАВИЧОК ДІАЛОГІЧНОГО  
МОВЛЕННЯ П'ЯТИКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ  
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

**Кваліфікаційна робота**

Рівень вищої освіти – другий(магістерський)

**Виконала:**

здобувач другого рівня вищої освіти  
ОПП «Українська мова та література»  
Спеціальності 014 Середня освіта  
**Якимівська Руслана Романівна**

**Науковий керівник:**

доктор філологічних наук,  
професор Кульбабська О.В.

**Рецензент:** учитель-методист

Білоус Надія Василівна

**До захисту допущено:**

Протокол засідання кафедри №7

Від „25” листопада 2025 р.

Завідувач кафедри \_\_\_\_\_ проф. Світлана ШАБАТ-САВКА

Чернівці 2025

## АНОТАЦІЯ

У дипломній роботі досліджено особливості формування діалогічної компетентності учнів 5 класу в умовах реалізації модельних навчальних програм Нової української школи. Розкрито теоретичні засади розвитку діалогічного мовлення молодших підлітків, проаналізовано змістове наповнення чинних підручників та визначено проблеми, що перешкоджають ефективному опрацюванню теми «Діалог та пряма мова». Особливу увагу приділено дисбалансу між мовленнєвими вправами й темами, спрямованими на формування базових мовознавчих знань, що є критично важливими на етапі закладання орфографічної та синтаксичної компетентностей учнів. Також проведено констатувальний експеримент у 5 класі, спрямований на визначення рівня сформованості умінь вести діалог та правильно оформлювати пряму мову. Кількісний аналіз засвідчив різний рівень оволодіння необхідними навичками серед учнів, а якісний аналіз виявив типові труднощі: труднощі ініціації діалогу, недотримання логіки розгортання висловлення, порушення правил пунктуації. На основі отриманих результатів визначено провідні напрями корекційної роботи. У практичній частині створено й апробовано комплекс вправ, що охоплює роботу з пам'ятками, структурно-мовленнєвими та функціональними схемами, а також систему завдань для формування умінь створювати, аналізувати та відтворювати діалоги. Запропонований методичний матеріал спрямований на усунення виявлених прогалин і забезпечує поєднання теоретичних знань із розвитком практичних комунікативних умінь.

**Ключові слова:** діалоґічна компетентність, діалоґічне мовлення, пряма мова, аналітичний огляд підручників, теоретичні відомості з мови, комунікативні уміння, мовленнєвий розвиток, пунктуація, структурно-мовленнєві схеми, констатувальний експеримент, компетентності.

## ВСТУП

Сучасна мовна освіта в Україні перебуває в умовах системних змін, що зумовлені реалізацією концепції Нової української школи, орієнтованої на формування в учнів ключових компетентностей, необхідних для успішної комунікації в полікультурному й інформаційно насиченому суспільстві. Однією з таких компетентностей є **діалогічна**, що забезпечує здатність особистості ефективно взаємодіяти, узгоджувати позиції, формулювати аргументи й забезпечувати міжособистісну координацію. У центрі навчальної діяльності дедалі більше опиняється учень як активний учасник освітнього процесу, що передбачає переорієнтацію від пасивних форм засвоєння матеріалу до діяльнісно-комунікативних моделей. Саме тому проблема формування діалогічного мовлення як засобу міжособистісної взаємодії набуває особливої актуальності на етапі переходу учнів до середньої ланки освіти.

**Актуальність дослідження** зумовлена насамперед тим, що сучасні освітні програми пропонують інтеграцію діалогічної та діамонологічної компетентностей, однак їхня реалізація на практиці часто стикається з ускладненнями, що пов'язані з браком методичного забезпечення, недостатнім опануванням учнями структурних одиниць діалогу, а також із нерозвиненістю навичок побудови логічно пов'язаних висловлень. По-друге, проаналізовані результати констатувального експерименту засвідчили, що значна частина п'ятикласників демонструє труднощі у пунктуаційному оформленні реплік, у виборі комунікативних тактик, а також у ініціації та підтриманні діалогічної взаємодії, що вказує на необхідність удосконалення методики навчання. По-третє, сучасні психолінгвістичні й лінгводидактичні підходи підкреслюють, що оволодіння діалогом є не лише мовною, а й соціальною навичкою, що забезпечує здатність до співпраці, координації дій і побудови ефективної комунікації. Усе це формує потребу в комплексному дослідженні та

методичному забезпеченні процесу формування діалогічної компетентності в умовах НУШ.

**Мета кваліфікаційної роботи** полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичній розробці методичної системи формування діалогічної компетентності учнів 5 класу закладів загальної середньої освіти, а також у визначенні ефективності цієї системи на основі її експериментальної апробації.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання дослідження:

- Проаналізувати теоретичні засади вивчення діалогу як форми комунікативної взаємодії в лінгвістиці, психолінгвістиці та лінгводидактиці.
- Визначити лінгвальні параметри, структурні одиниці та типологічні характеристики діалогу в сучасних методичних джерелах.
- З'ясувати місце діалогічної та діамонологічної компетентностей у чинних освітніх програмах для 5 класу та охарактеризувати їхні вимоги.
- Проаналізувати підручковий матеріал щодо репрезентації діалогу й визначити його відповідність освітнім потребам учнів.
- Розробити методичну систему формування діалогічної компетентності, що включає рецептивний, репродуктивний і продуктивний етапи.
- Провести констатувальний експеримент для визначення вихідного рівня сформованості діалогічної компетентності учнів, виявити типові труднощі.
- Апробувати методичну систему у практиці навчання української мови в 5 класі НУШ та визначити її результативність.
- Здійснити кількісний та якісний аналіз отриманих результатів.

**Об'єктом дослідження** є процес формування діалогічної компетентності учнів 5 класу в умовах навчання української мови.

**Матеріалом дослідження** слугують теоретичні джерела з лінгвістики, психолінгвістики та лінгводидактики; чинні освітні програми для 5 класу; підручники й навчально-методичні матеріали; результати констатувального експерименту; а також мовленнєві продукти учнів, отримані в процесі виконання тренувальних і творчих завдань.

У дослідженні було застосовано методи і прийоми, що відповідають комплексному характеру роботи:

- лінгвістичний аналіз для визначення сутності діалогу, його структурних і семантичних параметрів;
- психолінгвістичний аналіз для встановлення механізмів сприймання та породження діалогічного висловлення;
- лінгводидактичний аналіз змісту навчальних програм та підручників;
- методи педагогічного експерименту (констатувальний та формувальний);
- кількісний і якісний аналіз результатів експериментальної роботи;
- методи моделювання дидактичних ситуацій, рольових та імітаційних вправ для перевірки ефективності запропонованої методики.

**Наукова новизна роботи** полягає в уточненні лінгвальних параметрів діалогу в їхній кореляції з потребами сучасної лінгводидактики; у визначенні типових труднощів учнів 5 класу у формуванні діалогічної компетентності; у розробленні поетапної методики її формування, що інтегрує функційні, структурні та комунікативні підходи; а також у створенні та апробації методичної системи, яка поєднує аналітичні, тренувальні та творчі види діяльності. Емпіричним результатом новизни є доведення ефективності методики, що базується на триступеневій моделі опанування діалогічного мовлення.

Апробація (???)

**Структура кваліфікаційного дослідження** зумовлена логікою реалізації поставленої мети й складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Перший розділ присвячено теоретико-методологічним аспектам вивчення діалогу; другий окреслює наукові засади його формування у школі та описує констатувальний експеримент; третій містить розробку та апробацію методичної системи формування діалогічної компетентності учнів 5 класу НУШ. У висновках узагальнено результати дослідження та зазначено перспективи подальших наукових розвідок.

## ВИСНОВКИ

Проведене дослідження було присвячене теоретичному обґрунтуванню та розробці методичної системи формування діалогічної компетентності в учнів/учениць закладів загальної середньої освіти, зокрема у 5-му класі Нової української школи. У ході роботи було вирішено поставлені завдання, а висунута гіпотеза знайшла своє підтвердження. У процесі дослідження здійснено лінгвістичний, психолінгвістичний та лінгводидактичний аналіз діалогу. Встановлено, що діалог є основною формою чужого мовлення у комунікативній взаємодії, і його вивчення вимагає комплексного підходу з акцентом на лінгвальних параметрах, типології (інформативний, регулятивний, оцінний) та коректному пунктуаційному оформленні відповідно до оновленої редакції Українського правопису (2019 р.). Визначено, що в освітніх програмах для 5-го класу відбувається інтеграція діалогічної та діамонологічної компетентностей, що зумовлює необхідність цілеспрямованої роботи над лінгвальними параметрами діалогу та його структурними одиницями. Обґрунтовано триетапну методику формування компетентності, яка включає рецептивний (ознайомлення), репродуктивний (тренування та автоматизація) та продуктивний (застосування та творча діяльність) етапи.

Результати констатувального експерименту підтвердили необхідність впровадження спеціалізованої методики, оскільки виявлено недостатній рівень сформованості графічної компетентності (пунктуаційне оформлення діалогу) та низьку ефективність використання комунікативних тактик (ініціація, аргументація) в умовах вільного спілкування. Для підвищення рівня діалогічної компетентності розроблено та апробовано методичну систему, яка ґрунтується на послідовному застосуванні взаємопов'язаних блоків вправ. На початкових етапах це алгоритмічний блок, що включає роботу з пам'ятками, структурно-мовленнєвими і функціональними схемами для візуалізації та свідомого засвоєння норм, а також аналітичний блок (аналіз текстів та добір

прикладів) для осмислення прагматичної та стилістичної ролі діалогу. На етапі автоматизації застосовувався трансформаційно-репродуктивний блок (реконструкція діалогів, трансформація прямої мови, доповнення реплік), який забезпечує гнучкість і зв'язність мовлення. Кульмінацією став продуктивно-творчий блок, що включає творчі вправи на складання діалогів, перекази діалогічних текстів та самостійне складання, стимулюючи імпровізацію та комплексне застосування знань.

Таким чином, розроблена та впроваджена методична система довела свою ефективність у забезпеченні послідовного розвитку діалогічної компетентності учнів 5-го класу НУШ, сприяючи переходу від формального засвоєння правил до усвідомленої, гнучкої та комунікативно доцільної взаємодії. Це підтверджує необхідність інтеграції спеціальних комунікативних вправ, які моделюють реальні ситуації спілкування, у процес вивчення української мови. Результати дослідження можуть бути використані вчителями-практиками ЗЗСО, авторами підручників та в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.